

BOJNICKÝ ZÁMOK

Najstaršia správa o Bojniciach v listine zoborského opátstva z roku 1113 sa zmiňuje o obyvateľoch podhradja žijúcich v blízkosti teplých prameňov. Pôvodný drevený hrad postavili na staršom hradisku a v priebehu 13. storočia ho vybudovali z kameňa ako majetok rodu Poznanovcov. Potom sa ho zmocnil Matúš Čák, ktorý ho vlastnil do roku 1321 a po ňom ho postupne získalo do vlastníctva niekoľko šľachtických rodov. Boli to Giletiovc, Opolskí, Leustachovci a po nich hrad získali bratia Nofriovci, ktorí ho úspešne ubránili v bojoch proti husitským vojskám. V rokoch 1494 – 1527 bol hrad majetkom Zápoľských a po nich ho v roku 1528 získal Alexius Turzo. Na prelome 16. a 17. storočia prešiel renesančnou prestavbou. Turzovci ho vlastnili až do roku 1636.

Ďalšími majiteľmi boli Pálfioci, ktorí ho získali za účasť v protitureckých bojoch do trvalého vlastníctva. Posledný z nich – gróf Ján Pálfi – uskutočnil v rokoch 1889 – 1910 neogotickú prestavbu hradu podľa vzoru francúzskych kaštieľov z údolia rieky Loire. Stavbu riadil architekt Jozef Hubert. Prestavbou zmenil hrad na rozprávkový zámok, ktorý v súčasnosti slúži ako múzeum s expozíciami výtvarných a umeleckých diel od gotiky cez renesanciu, barok až po 19. storočie. Vzácnym artefaktom okrem Bojnického oltára je gobelín Jozef a jeho bratia, utkaný začiatkom 17. storočia v Bruseli. Pálfioci vlastnili kaštieľ až do vzniku prvej ČSR, kedyho kúpil Baťa. Od roku 1950 patrí štátu.

Gróf Ján Pálfi s malbou Bojnického zámku

Bojnický zámok v súčasnej podobe má vyše 100 rokov.

Legenda o čiernej panej

Hradný pán mal krásnu vernú manželku a spolu s malým synčekom tvorili šťastnú rodinu. Raz však musel odísť do boja a keď sa po dlhšej dobe vrátil, zlé a klebetné jazyky ohovorili hradnú pani, že sa často zabávala s cudzími šľachticmi. Napriek tomu, že manželka všetko poprela, pán uveril klebetám a rozhodol, že sa musí podrobiť božiemu súdu. Mala vyskočiť z okna Huňadyho veže do priekopy, a keď sa jej nič nestane, je nevinná. Hradná pani v čiernych šatách, s dieťaťom na rukách, sa postavila do okna a vyskočila. Stal sa zázrak. Nespadla do priepasti, ale uchytil ju vír a vzniesla sa do oblakov, kde zmizla. V priepasti však ležalo niekoľko mŕtvol. Boli to tí, ktorí ohovárali, klebetili, šíрили lživé správy a očierňovali hradnú pani. Teraz tam ležali s vyplazenými jazykmi a rozbitými hlavami. Zdrvený pán odišiel do kláštora a na hrad sa už nevrátil. Čierna pani sa zjavuje každú noc na zámku, kde blúdi izbami a smúti za svojim mužom. Vidieť ju však môže len ten, kto nikdy neklebetil a nikoho neohovoril. Zatiaľ sa to nikomu nepodarilo.

Renesančno-baroková zámocká kaplnka s neogotickým oknom, štukami a maľbami z roku 1662 a s replikou Bojnického oltára

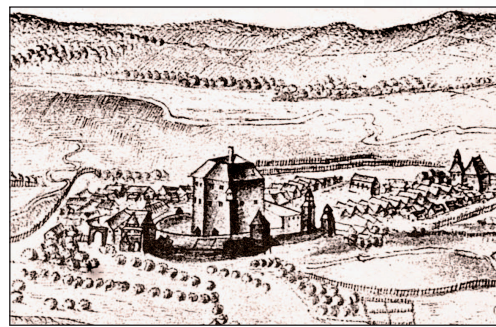
Lipa kráľa Mateja

V roku 1301 zasadil vtedajší pán Bojnického hradu Matúš Čák pred hradom lipu. Stromu sa darilo, v tých najlepších časoch mala koruna priemer 36 metrov a obvod kmeňa dosahoval 12 metrov. Dnes má lipa viac ako 700 rokov a veľa si toho pamätá. V 15. storočí usporadúval v jej tieni kráľ Matej Korvín veľké hostiny, ale i porady a nezriedka tu podpisoval kráľovské listiny so záverečnou formulou *Sub nostris dilectis tillis bojniciensibus* – Pod našimi milými lipami bojnickými. V 17. storočí bockajovské vojská dobýjali hrad a vôbec ho nešetřili, ale k pamätnej lipy kráľa Mateja sa správali šetrne. Dnes vedľa lipy rastie mladý výpestok, dcérsky stromček, ktorý raz svojho prastarého predka nahradí.

Pálfiho slzy

Gróf Ján Pálfi kúpil v Taliansku tabuľový oltár s maľbami florentského majstra Narda di Cione z polovice 14. storočia, známy ako Bojnický oltár. Umiestnil ho v päťhrannej veži a neskôr v zámockej kaplnke. Gróf zomrel vo Viedni v roku 1908. Pred prevozom do Bojníc mu vypustili krv zo žíl, naplnili ich konzervačným roztokom, telo zašili a uložili do cínovej rakvy. Pochovali ho v podzemí Bojnického zámku do sarkofágu, ktorý vážil 9 ton.

V roku 1933 ukradli zloději päť hlavných obrazov z Bojnického oltára. Neskôr sa našli v Zlíne. Spolu s piatimi menšími obrazmi ich v Prahe reštaurovali a potom celý oltár vystavovali po desaťročia v Šternberskom paláci. V roku 1957 si prvýkrát všimli pracovníci múzea, že zo sarkofágu Jána Pálfiho vyteká tmavá mazľavá tekutina. Podľa analýz išlo o mineralizované zvyšky telesných pozostatkov grófa zmiešané s konzervačnou tekutinou. Spor s českou stranou o Bojnický oltár sa vyriešil až v roku 1995 dohodou o vzájomnom vyrovnaní kultúrneho dedičstva. Oltár sa vrátil do Bojnického zámku. Hodnota oltára je ťažko vyčísliteľná. Počas jeho prevozu z Prahy do Bojníc bol poistený na 1,7 milióna dolárov. Tajomný úkaz vytekania tekutiny zo sarkofágu prestal v tom istom období, ako sa oltár vrátil do Bojníc. Hovorí sa, že to, čo z neho vytekalo, boli Pálfiho slzy. Ten plakal za svojou stratenou pamiatkou a až po jej návrate prestal a v pokoji sa mohol odobrať na druhý svet.

Bojnický hrad pred prvou polovicou 17. storočia

Sarkofág s pozostatkami grófa Jána Pálfiho

Renesančné okno v obrazárni Bojnického zámku, ktoré dal gróf Ján Pálfi zhotoviť podľa fragmentov pochádzajúcich z roku 1548.

TOPOLČIANSKY HRAD

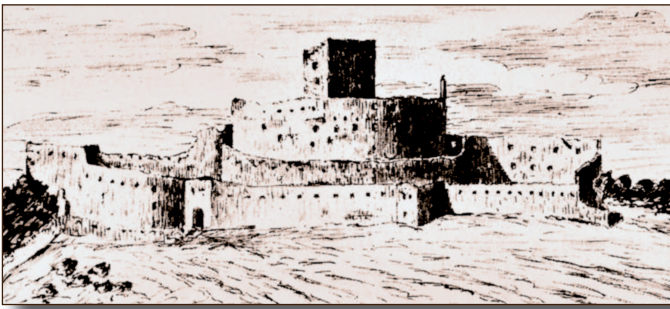
V zarezanom údolí do Považského Inovca nad obcou Podhradie severozápadne od Topolčian sa na vápencovom brale nachádzajú zrúcaniny Topolčianskeho hradu. Obec Podhradie sa vyvinula z osady Hornouc, ktorá vznikla pod hradom ako sídlo panského služobníctva, sokoliarov, hájnikov a lovcov.

Hrad začali stavať v prvej polovici 13. storočia pred vpádom Tatárov, lebo prvýkrát sa spomína v listine Bela IV. z roku 1235 už ako kráľovský majetok. Od 13. storočia bol centrom hradného panstva, ktoré malo 26 obcí. Niektorí historici predpokladajú, že o vznik hradu sa zaslúžil Peter, otec Matúša Čáka. Gotický hrad na začiatku pozostával z hranolovitej veže a z paláca. Neskôr patril Matúšovi Čákovi a po jeho smrti ho spravovali kráľovskí kasteláni. V rokoch 1389 až 1430 ho vlastnili Sečianski. V roku 1430 v krvavej bitke pri Trnave porazili husiti kráľovské vojsko vedené Stiborom, ktoré stratilo 6 000 vojakov. O rok na to obsadili Topolčany, kde boli až do roku 1434. Po odchode husitov došlo k rozdeleniu topolčianskeho panstva na dve časti, čo trvalo až do 2. polovice 16. storočia.

V roku 1434 hrad odkúpil župan Peter Čák. Neskôr hrad dobyli a vypálili kráľovské vojská a získal ho Huňady a po ňom v roku 1478 palatín Michal Orság. Potom ho striedavo vlastnili Sečianski a znovu Orságovci. Prítomnosť Turkov si vynútila, aby sa v 16. storočí vykonali opevňovacie práce. Areál hradu rozšírili o prvé predhradie a zvýšilo sa aj opevnenie hradného jadra. Koncom 16. storočia sa stali výhradnými majiteľmi Forgáčovci, a to až do roku 1709, keď Šimonovi Forgáčovi hrad skonfiškovali aj s ďalšími majetkami, pretože sa postavil na stranu Rákociho povstalcov. Hrad opravovali v 18. storočí, ale ani to nezabránilo jeho úpadku, keďže sídlo panstva preniesli do Tovarníkov už v prvej polovici 17. storočia. Koncom 19. storočia nechal majiteľ panstva barón Augustín Stummer stavebne zabezpečiť niektoré časti zrúcaniny. Popritom v romantickom slohu zastrešil hlavnú vežu a vybavil ju stupňovitými štípmi, čím vytvoril novú siluetu hradnej zrúcaniny. V súčasnosti prebiehajú na hrade konzervačné práce.

Zrúcanina Topolčianskeho hradu z východu

Topolčiansky hrad na konci 19. storočia

Matúš a Žofia

Hradný pán Topolčianskeho hradu mal pôvabnú dcéru Žofiu, o ktorú sa uchádzalo veľa bohatých veľmožov. Najväčšie nároky si robil pán susedného hradu Tematín, ale Žofia už dávno dala svoje srdce chudobnému zemanovi Matúšovi z Bojnej. Aj sa s ním tajne zasnúbila, keď Matúš rukoval do vojny proti Turkom. Snúbenci si pravidelne posielali zamilované listy a plánovali spoločný život po vojne. Ale pán susedného hradu neustále kul plány, ako sa zmocniť krásnej Žofie. Denne ju navštevoval, ale nič nepomáhalo. Až jedného dňa vymyslel diabolský plán. Bude zachytávať poslov s listami od Matúša. Zavrie ich do temnice a listy zničí. Po nejakom čase pošle falošného posla s odkazom, že Matúš zahynul. A tak sa aj stalo. Žofia bola zúfalá, že Matúš nepíše a hoci sa zdráhala, začala myslieť na to najhoršie. Potom však prišiel falošný posol a odovzdal jej správu o Matúšovej smrti. Panna zamdlela, tri dni visel jej život na vlásku a keď ju lekári oživil, už to bolo len pomalé umieranie. Darmo jej nadbiehal pán z Tematína, aby si ho vzala teraz, keď je Matúš mŕtvy, darmo jej sľuboval, že ju zahrnie kožušinami, zlatom a šperkmi. Žofia sa oddala do vôle božej a rozhodla sa, že bude žiť iba pamiatke svojho snúbenca. Netrvalo dlho a vojna s Turkami utíchla. Matúš sa vrátil zdravý a raz podvečer zabúchal na hradnú bránu. Z hradu sa šírila zvuk umieračika. Vbehol do komnaty svojej snúbenice, ktorá ležala vystretá na mŕkach podložená perinami. Klakol si pred ňou a rozplakal sa.

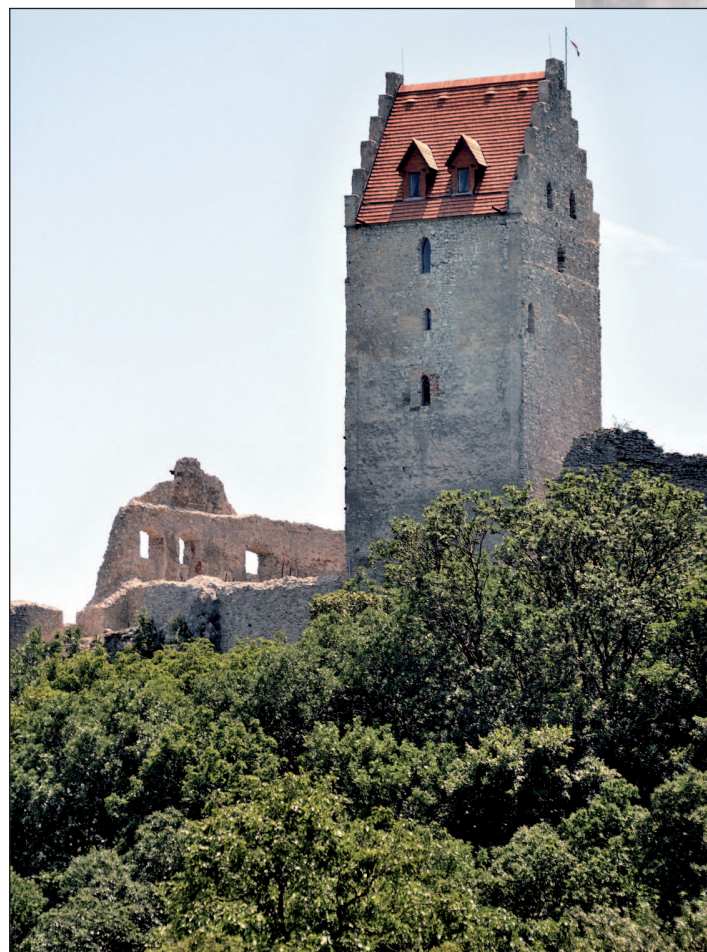
Veža a zvyšok paláca na Topolčianskom hrade

Prevét

Na stredovekých hradoch sa veľká potreba vykonávala v arkierových záchodoch (prevétoch), ktoré vystupovali z fasády obytnej veže alebo iného objektu na strane, ktorá bývala na okraji priepasti. V arkieri bola kamenná doska s otvorom. Výkaly padali priamo do priepasti alebo sa tam odviekli ryhou. Hygiena sa vôbec neriešila. Prevéty tohto typu boli známe už v románskych hradoch. Ranogotický hrad v Topolčanoch mal prevét na severnom okraji západnej fasády obytnej veže, a to vo výške 4. podlažia. Jeho zvyšky vidieť doteraz. Zvyšky prevéty sú aj na hrade v Šášove.

Ako Turda oklamal husitov

Husiti obliehali Topolčiansky hrad, ale boli bezmocní voči jeho hradbám. Rozhodli sa, že obrancov zdolajú hladovaním. Tí s tým počítali a už skôr začali dňom-nocou kopať podzemnú chodbu, ktorou do hradu nosili zásoby a vynášali chorých a ranených. Takto sa hrad ubránil a dobyvatelia museli ustúpiť. Toto všetko vymyslel dedinský mládenec Turda, ktorý bol medzi obrancami hradu. Zvesť o Turdovi sa dostala až ku kráľovi a ten ho obdaroval hradom, ktorý zachránil.

Zrekonštruovaná veža Topolčianskeho hradu zo severu